

Вера МУТАФЧИЕВА:

Уморените заспаха, живите - те нека бдят!

**АКО НОВОТО ПОКОЛЕНИЕ ГУБИ ЕДНО, ЗА ДА СПЕЧЕЛИ ДРУГО,
КАКВО Е ПРАВОТО НИ ДА ГО СПРЕМ**

Интервю на Иво БЕРОВ с акад. Вера Мутафчиева

**- Изненадаха ли ви с нещо изповедите на хората в книгата "История, населена с хора"?
Научихте ли нещо от тях. Какво?**

- И изненада, и не. Нали изцяло принадлежа към поколението, преживяло втората половина на ХХ век, имам плътна представа за битието ни през въпросния отрязък време. Изненадите идваха от възможността или готовността даден наш респондент да пристъпи към участието си откровено или с известни задръжки. Там се кореняха сполуките или неубедителните мъглявини, увъртане, хитрини от разен вид в текстовете. Не се и опитвахме да ги опровергаваме, да пренасочим чуждите твърдения - принципът ни беше: нека всеки заяви каквото намери за умно, за полезно! Понеже истината, самозаблудата, камо ли преднамереното преиначаване достатъчно издават себе си.

Появиха се и тук-там знаменателни случаи: по някой се впускаше при първия, говорния вариант на интервюто си да се изкаже спонтанно, от сърце. А подир седмица-две да поиска обратно сваления вече текст, за да представи на негово място нещо коренно различно. Това някога наричахме автоцензура. Тя се появи отново (за щастие не начесто) тъкмо при работата ни над том втори в период на следизборно разместване на политическите сили, сиреч през тройната коалиция, на коя част от нея действително да угодиш по-напред?

Макар да жалехме за прецеждането на първородените топли интервюта, не възразявахме срещу новите им варианти. Причините за тях ни бяха разбираеми. Утешихме се, че просто са необходими още години, докато Страхът се стопи съвсем, дай Боже!

- Всички, които разказват съдбите си в книгата, заявяват, че са сполучили в живота си и се гордеят със себе си. Създава се впечатлението, че сме живели в една много успешна страна при много успешен строй. Този строй обаче се провали. Откъде идва това усещане за личен успех и за лично достойнство, пък за общ провал и унижение?

- Не смислям какво тук ви чуди. Нали щом една обществена реалност ни "проваля и унижава", според дефиницията ви, нам остава компенсацията, че напук на нея индивидът може да реализира донякъде собствения си потенциал, за да изхрани своите деца и себе дори. Помня далечната ни младост, когато направо не успявах да повярвам, че това ще ми бъде достъпно. Как да не се почувствам успяла, когато смогнах да отчувам две деца плюс майка си с нейната пенсия от 31 лева? Там е и отговорът на въпроса ви: ограничили бяхме своите перспективи до екзистенц-минимума. Както се оказа, по-късно понапреднахме, а оттам и правото за чудене и гордост.

А всеобщият провал на системата дойде не от социално активна дейност срещу нея (както и да се изтъкват сега сонмът дисиденти), ами по-скоро органично - измислените конструкции в историята нямат трайност.

- Ако историците след един век можеха да ви попитат откъде да почерпят най-достоверните сведения за нашето време, какво бихте им казали?

- Както напоследък не тече, а ручи потокът от информация, не завиждам на бъдещите ни колеги - ще видят голяма мъка за селекция на факти и документи, разгадаване на манипулации, фалшификации и прочее шаренотия, каквато ни задръства сега. За себе си признавам, че имам прост метод: не вярвам! Всеки документ е човешко дело, понякога е полъжовно от художествената фикция, която обикновено бива поне едно лично мнение. По правило документите подлежат на лесно фалшифициране, на укриване, на унищожаване, диктувано от нечии интереси. Ако ли пък се стремиш да извлечеш общото кратко на всевъзможни свидетелства, работата става хептен абсурдна поради неимоверния им вече обем. Затуй не обичам опитите за стряскащи разкрития и що пишело в разни досиета и все "тайни" преписки. Щом са отлежали в неизвестност до снощи, какво пречи да са съставени вчера.

Давате ли си сметка откога в антични, в средновековни летописи, кондики, кореспонденция между властници, автобиографии и похвални слова, още повече през ново време, ученият открива или поне долавя фалшификати. Във всеки случай броят им всякак надминава тъй наречената "истина". Прочее всеки, впуснал се в проверяването ѝ, е всъщност пълновластен да си избере онази, дето му понася. Всеки от нас бездруго прави собствен избор по свой вкус - убедила съм се безброй пъти в разговори с прилични читатели. Но да споря с тях е безнадежно. Те си вярват! - което е финалният аргумент.

- Защо нямаше особен възторг при влизането ни в Европа?

- Вероятно загдето се уморихме от очаквания. И слава Богу!

Дано най-сетне българският електорат престане да се надява на помощ свише - такава не само няма, но и нивга не е имало. Предстои ни за кой ли път пореден преход - от детството ни насам изтърпявахме все нови и нови. Дали ще узреем дотолкова, та да приемем, че безплатен обяд не дават, ами той си зависи от нас, или поредно ще изрежем срещу собствената си самоизмама и ще потънем в самосъжаление.

Като историк поддържам, че онези европейски нации, които надделяха над харча си, са от най-трудно преживелите своята история, включително и география. Нашият природен рахат не ни е принуждавал към напрежение и умствени напъни. Дори побългареният социализъм не успя да ни умори от глади, както се случи другаде. А заради туй, че у нас изучаваме основно родната история, съпроводена с ридания и многовековна несрета, ние искрено вярваме, че за други европейци съдбата е била майка, докато за българите - мащеха.

Трябва да ви призная, че вярното е напротив: всяко днешно благополучие из Европа е плод от страдания, от които хабер нямаме. Първо: поради слуха на климат и почва, на рядка населеност и мъчно достъпни планински масиви.

Бих продължила с изброяването, но нали съм "отродителка", предпочитам да спра дотук и с генералния извод: всеки живее битието, което вековно си е заплатил.

- Българите сякаш се страхуват, че могат да загубят идентичността си (особеностите си, своеобразията си) при влизането ни в Европа. Кой според вас са тези своеобразия? Наистина ли те са застрашени. Имаме ли своеобразия, които е по-добре да загубим?

- Това със заплахата от загуба на националния ни идентитет е доста смешно. Кой би успял днес да го заплаши, ако сами не се съгласим? Как ще принудят децата ни да забравят роден език, история, литература? Е, ако самите подрастващи биха го пожелали, опасност действително има. Но дали немарата към националните традиции не е въпрос главно към родители, учители, духовенство, творци на изкуствата? А дали си въобразяваме, че днешната европейска младеж стръвно се придържа о ценностите, вековно утвърдени сред останалите нации на ЕС? Затуй пък, ако новото поколение губи едно, за да спечели друго, какво е правото ни да го спрем? Нека възрастните българи не се впускат в жални прогнози за бъдещето на децата си. "Сега вече съвсем ще пропаднеш!" - пророкуваше майка ми, свидетелка на зигзазите в умственото и работното мое развитие. Пък май че не пропаднах, поне не съвсем.

- Разтълкувайте, моля, увлечението да се назоват най-великите българи. Има ли в него някакъв смисъл? Има ли някаква достоверност в това подреждане по "великост"? Има ли заблуда? Кой българи, според вас, са незаслужено забравени от обществото?

- Моля ви да не нагазваме в евтинията. Какво толкоз лошо, че бе предложена една социологическа анкета, приблизителна колкото и предизборните, която набеязва стълбица на ценностите в нашето съвременно общество? Съставихме си жива представа за нея, малко ли е? Това е някакъв ориентир с кого, как и защо живеем. Иначе откъде да разбереш? Защо трябвало да бъде валидно вашето, моето мнение, а не това на "актуалните българи"? Нормално. Каквото и да сторите, не ще го промените - не всичко зависи от волята на онези, които смятат, че са прави.

- Вие сте наблюдавали да кажем поведението и особеностите на три поколения. Има ли всяко от тях някаква отлика или своеобразие? Как могат да се обобщят техните ценности и послания? Какви са според вас особеностите на най-новото поколение?

- Не сте точен, вече имам впечатление и от пето - моята внучка. Наблюдението ми над него потвърждава теорията на руския литературовед, етническият българин проф. Гачев относно нашенското "закъсняло ускорено развитие" от 19-и век насам. Изглежда вярна, но не и утешаваща: друга си е стабилността на равноускорителното движение в историята. Но при нас подир трайно изоставане току се сетим, че има нещо за наваксване, и се впускаме да гоним. Всеки може да очертае характеристиките на въпросните генерации от Възраждането насам, но това вече е направено. Мога да добавя, че всяко от тях не е продължавало

постигнатото от предходните, и то рязко. Което означава, че тук е бил налице значителен енергиен потенциал, хаотичен по метод и резултати.

Бих споделила плахо, понеже се боя от прогнози, че от сърце харесвам последното българско поколение, от което ще отнеса впечатления: то определено страни от идейни и политически страсти. И съвсем не, както ни внушават някои политолози, загдето го влечели тъмни или чужди нам сили. Толкоз податливо то не е. Тъкмо обратното - днешните млади дълбоко и съзнателно са ангажирани със своето професионализиране, те търсят реализацията си именно там, където тя зависи от собствените им качества, сили и старание. Зная в какво ги упрекуват предходниците им, но как не забелязват те, че тези умонастроения у младите са последица тъкмо от тъжните, нередко трагични ефекти от националното ни минало.

Прочее, стискам им палци: дано на тях бъдат спестени заблудите на едно закъсняло общество. "Уморените заспаха, живите - те нека бдят!" Тяхна е задачата - реална, а не фанфарна - да се докажат като първото наше европейско поколение.

в. Седем, 31 януари 2007 г.